

1. Cum să definim și prin ce mijloace cercetarea principiilor? Căci cea a naturii este mai diversificată și, așa cum spun unii, mai dezordonată, pentru că admite o varietate de schimbări. Aceea a principiilor însă este delimitată și întotdeauna aceeași. Iată de ce ei o așază în rîndul celor noetice și nu în acela al sensibilelor, întrucît ele sînt lipsite de mișcare și de schimbare, și, în general, o socotesc mai nobilă și superioară.

2. Să vedem mai întîi dacă există o comuniune și vreo relație reciprocă între cele noetice și cele care țin de natură, sau nu există nici una. Și totuși, deși cele două (ordini) sînt oarecum separate, ele sînt, într-un fel sinergice în substanța ca întreg. Așadar este mai rațional să existe o anumită legătură și întregul să nu fie ca din episoade¹, ci să existe anterioritate și posterioritate, principii și lucruri subordonate acestor principii, precum și lucruri eterne între cele coruptibile.

Dacă-i așa, care este natura lor și unde trebuie căutate?

3. Dacă cele noetice există numai în entitățile matematice, după cum spun unii², legătura lor cu sensibilele nu este foarte clară, și ele (entitățile matematice) nu par în genere să fie prea lămuritoare pentru întreg. Căci ele par să fi fost ca și făcute de noi în măsura în care le recunoaștem (lucrurilor) și figuri și forme și proporții, iar ele, totuși, nu au o natură proprie. Dacă nu, obiectele matematice nu au nici o legătură cu cele ce țin de natură, astfel încât să poată introduce în acestea ceva precum viața și mișcarea, pentru că nici numărul însuși, pe care unii îl socotesc ca fiind primul și cel mai important, nu poate face așa ceva. 4b

4. Dar dacă există o altă esență, anterioară și mai puternică, trebuie să încercăm să spunem despre ea dacă este sau nu una singură³, considerînd-o după număr, după specie sau după gen. Este așadar mai întemeiat ca, de vreme ce au natura unui principiu, să aparțină celor puține și celor importante, dacă nu chiar primelor lucruri sau chiar primului.

Trebuie să încercăm să arătăm într-un fel sau altul care este sau care sînt, dacă sînt mai multe, fie prin analogie, fie printr-o altă asemănare. Și poate că este necesar să lucrăm cu ajutorul unei anumite putințe și cu presupunerea superiorității față de celelalte lucruri, ca și cum ar fi vorba de un zeu. Doar principiul tuturor lucrurilor, prin care toate și sînt și rămîn este de natură divină⁴. Poate că e ușor să se dea o astfel de explicație, dar e greu să fie expusă mai limpede sau mai convingător.

5. Dacă principiul este astfel și pentru că se află în legătură cu sensibilele, iar natura este, în general vorbind, în mișcare (și acesta este specificul ei), devine limpede că trebuie considerat ca o cauză a mișcării. Dar, de vreme ce (principiul) este în sine nemișcat, e clar că nu prin faptul de a fi mișcat ar putea fi cauză pentru cele care țin de natură, ci printr-o altă putință, superioară și anterioară. De acest fel este natura acelui ceva către care se tinde, de unde și derivă mișcarea circulară și continuă și neîntreruptă. Prin acest raționament s-ar lămurii că n-ar putea exista principiu al mișcării decât dacă ceva mișcat nu mișcă⁵.

5a

6. Până aici raționamentul este într-un fel bine potrivit, pentru că stabilește un principiu unic al tuturor lucrurilor și își definește activitatea și substanța chiar fără să vorbească despre ceva divizibil sau cantitativ, ci ridicându-l simplu spre o zonă superioară și mai divină. E preferabil să se dea o astfel de explicație decât să se lase la o parte ceea ce e divizibil și partajabil. Pentru cei care spun astfel, negația se află într-un discurs deopotrivă mai înalt și mai veridic.

7. Pentru ceea ce urmează e nevoie de-acum de un raționament mai amplu în legătură cu dorința⁶ – de ce fel este ea și între ce lucruri (e inserată) – de vreme ce corpurile în rotație sînt multiple și mișcările sînt într-un anume fel contrare, iar neîntreruperea și scopul (cauză) nu sînt limpezi. Căci dacă actul mișcării este unul singur, este nefiresc că nu urmează toate aceeași mișcare. Și dacă este

altul pentru fiecare corp și principiile sînt mai multe, punerea în acord a celor care urmează cea mai bună mișcare în privința dorinței nu este deloc clară.

8. Cînd este vorba de mulțimea sferelor, chestiunea cere un argument mai amplu pentru explicarea cauzei: căci acest lucru (cel puțin) nu este explicat de astrologi⁷. Este o problemă să știm de asemenea cum se face că, deși au o dorință naturală, nu urmăresc repaosul, ci mișcarea. Așadar de ce afirmă același lucru în legătură cu imitația și cei care vorbesc despre unu și cei care vorbesc despre numere? Căci și ei afirmă că numerele imită unul⁸. Iar dacă dorința, și mai ales aceea de ceva foarte bun ar ține de suflet, dacă n-ar vorbi cineva în conformitate cu asemănarea și metafora, cele mișcate ar fi însuflețite. Doar și mișcarea pare să aparțină sufletului. Căci este viață pentru cei care îl posedă și de la el provin și dorințele pentru fiecare lucru, ca și pentru animale, de vreme ce chiar și senzațiile, deși constau în actul de a fi afectate de alte lucruri, totuși se nasc în suflet. 5b

9. Dacă ceea ce este prim reprezintă cauza mișcării circulare, nu înseamnă că este și a celei mai bune. Căci mișcarea sufletului este superioară și, de bună seamă, cea primă și cea prin excelență este mișcarea gîndirii, de la care provine și dorința. S-ar putea cerceta, probabil, și acest lucru și anume de ce numai corpurile în rotație manifestă o dorință, iar cele din jurul centrului nu, deși sînt mobile, fie pentru că sînt incapabile de aceasta fie pentru că nu sînt atinse de ceea ce este prim. Oricum ar fi

ciudat să se întâmple așa din cauza slăbiciunii; căci oricine s-ar putea socoti mai puternic decât Zeus al lui Homer, și cel care zice: „V-aș putea smulge (din lume) cu pământul și marea.”⁹ Rămîne de spus că sînt oarecum în neputință să primească mișcare și să fie ele însele.

10. S-ar putea cerceta mai întii cum este, dacă acestea sînt sau nu părți ale cerului, și dacă da, în ce fel sînt ele părți. Căci acum sînt ca și aruncate departe de ființele cele mai nobile, nu numai în ce privește locurile ci și activitatea, dacă mișcarea circulară este de acest fel. Rezultă că mișcarea circulară produce atît schimbările de locuri cît și pe cele reciproce oarecum accidental. Iar dacă cel mai bun lucru provine din cel mai bun, ar trebui ca din ceea ce este prim să rezulte ceva mai frumos decât mișcarea circulară, dacă nu ar exista un obstacol datorat ne-putinței de a primi. Doar, primul și cel mai divin lucru este cel care dorește toate lucrurile bune. Totuși, poate că e ceva oarecum îndepărtat și de necăutat. Căci cel care spune asta ar cere ca toate lucrurile să fie asemănătoare și dintre cele mai bune, fie că există între ele o diferență mică fie că nu există nici una.

6a

11. Dacă am extinde raționamentul la primul cer¹⁰ s-ar putea naște problema: oare mișcarea circulară este a substanței lui și cerul ar pieri odată cu încetarea ei, sau, dacă ține de dorință și de o dorire oarecare, atunci se produce în mod accidental? Doar dacă nu cumva faptul doririi nu îi este înăscut – și atunci nimic nu împiedică să existe

astfel de ființe. Chiar și îndepărtînd dorința s-ar putea pune, eventual, problema în legătură cu însăși mișcarea dacă, odată înlăturată, ar distruge cerul. Și acest lucru scoate la iveală într-o anumită măsură argumente diferite. Pornind de la acest sau de la aceste principii (și desigur, pornind și de la altele, dacă cineva le-ar pune) am putea socoti util să explicăm de-a dreptul cele succesive și să nu ne oprim odată ajunși la un anumit punct. Căci ține de un om matur și înțelept ce a spus odinioară Arhytas că făcea Eyrítos cînd aranja pietricele¹¹. Spunea, doar, că acesta este un număr al omului, altul al calului, un altul al altui lucru. Dar acum, cei mai mulți se opresc odată ajunși la un anumit punct,

12. așa cum fac și cei care concep unul și dyada nedeterminată. Atunci cînd derivă numerele și suprafețele și corpurile, lasă la o parte aproape toate celelalte lucruri, exceptînd numai faptul că le ating ușor, și arată numai atît, că unele vin din dyada nedeterminată, așa cum sînt locul, vidul și indeterminatul, altele din numere și din unul, așa cum sînt sufletul și altele. La fel timpul și cerul și încă multe altele, dar despre cer și despre restul ei nu mai fac nici o mențiune. Tot asemenea procedează partizanii lui Speusippos și toți ceilalți cu excepția lui Xenocrates. Căci acesta dispune într-un anume mod toate lucrurile în (cercul) universului, deopotrivă sensibilele și inteligibilele și obiectele matematice și chiar și pe cele divine.¹²

6b

13. Și Hestiaios¹⁵ încearcă pînă la un anumit punct și nu numai în legătură cu primele entități, așa cum s-a spus. În ceea ce-l privește pe Platon, s-ar părea că, înaintînd spre principii, tratează despre alte (lucruri) pe care le atașează Ideilor, pe acestea numerelor, și astfel, de la ele ajunge la principii, ca apoi să urmeze (logicii) generării, pînă la cele amintite mai înainte. Alții însă tratează numai despre principii. Iar unii socotesc că și adevărul este printre ele. Căci toate cele ce sînt sînt numai în ordinea principiilor. Se întîmplă deci contrariul a ceea ce are loc în alte științe. Pentru că, în acest caz, științele care vin după principii sînt mai puternice și oarecum mai împlinite. Și poate că este și rezonabil. Căci aici căutarea este cea a principiilor, iar în celelalte (științe) căutarea pornește de la principii.

14. S-ar putea, eventual, naște problema cum trebuie formulate principiile și în ce fel: oare fără formă și într-un fel dotate cu putere, precum fac aceia care consideră principii focul și pămîntul¹⁵, sau înzestrate cu formă, pentru că trebuie neapărat ca acestea să fie definite, așa cum spune Platon în Timaios?¹⁶ Doar, ordinea și definirea sînt caracteristicile de bază ale celor mai nobile (realități). Și se pare că aproape la fel stau lucrurile și în celelalte științe, ca în gramatică și în muzică și în matematică, iar cele care vin după principii sînt în acord cu acestea. Mai mult, tot astfel stau lucrurile și în privința artelor¹⁷ care imită natura, iar instrumentele și restul sînt conforme principiilor. Așadar, unii (le socotesc drept principii) pe toate în-formate¹⁸, alții numai pe cele materiale. Alții pe amîndouă, și pe

cele fără formă și pe cele de natura materiei, pentru că desăvârșitul vine din amîndouă.²⁰

15. Căci întreaga substanță este constituită (din acelea ca) din contrarii. Dar aceloră li s-ar părea absurd dacă cerul în totalitate și fiecare dintre părțile lui ar fi după ordine și raționalitate atît în privința formelor, cît și a puterilor și a ciclurilor, dacă la început nu există ceva asemănător, ci „cosmosul, cum spune Heraclit ar fi precum cea mai frumoasă grămadă răspîndită la întîmplare”.²¹ Și ei analizează lucrurile în cel mai mic detaliu, cum se spune, atît în privința celor inanimate cît și în cea a animatelor. Căci natura fiecăruia este, ca să spun așa, delimitată, deși sînt produse în mod spontan. Dar principiile, după ei, sînt nedeterminate. Totuși e greu să atribui fiecarui lucru o rațiune, care să stea alături de cauza finală (în orice situație,) și cînd e vorba de animale și de plante și chiar de o bulă de apă. Numai dacă nu se întîmplă ca și formele diverse și varietățile celor care există în aer și pe pămînt să se producă datorită orînduirii și transformării altora. Unii socotesc că exemplul cel mai strălucit dintre acestea îl constituie fenomenele legate de anotimpuri, în care se produce nașterea ființelor și a plantelor și a roadelor, ca și cum le-ar produce soarele. Iar aceste fenomene necesită aici o cercetare, pentru că cer să se definească pînă la ce grad se realizează ordinea și din ce cauză mai multă ordine este posibilă numai dacă trecerea se face spre mai rău.²²

16. În domeniul principiilor, de unde s-a vine și primul argument, am putea cerceta de bună seamă și o problemă privitoare la repaos. Căci dacă ar fi un lucru mai bun, l-am putea atașa principiilor. Iar dacă ar fi și privațiune de mișcare²⁵ nu s-ar atașa principiilor, numai să nu fie necesar să i se substituie activitatea, pentru că este anterioară și mai nobilă, și să se pună mișcarea în rîndul sensibilelor. Repaosul, datorită faptului că este imposibil ca mișcarea să fie mereu mișcată – dacă nu, nu ar fi prima – în primejdie să nu fie decît un argument pur verbal și, astfel, nedemn de crezare, de aceea cere o motivație superioară. Și senzația pare, într-un fel, să susțină că nu-i obligatoriu ca mișcarea să fie altfel decît ceea ce pune în mișcare pentru că acționează și suportă o acțiune. Și încă, chiar dacă (argumentul) se raportează la intelectul însuși și la divinitate. Este stranie și cealaltă afirmație și anume că cele care doresc ceea ce se află în repaos nu îl imită. Căci de ce (imitația celorlalte) nu le însoțește? Numai dacă nu trebuie să considerăm la fel ca în cazul în care (argumentul) s-ar referi la ceva indivizibil, dar în așa fel încît cerul, despre care se spune că este de o perfecțiune supremă, să fie și el, în întregul său, pe cît se poate, în armonie cu el însuși și desăvîrșit precum o cetate sau o ființă sau altceva din cele prevăzute cu părți.

8a

17. Problema următoare cere și ea o rezolvare: în ce mod se raportează la cele existente împărțirea în materie și formă, una dacă stă ca ființă, iar cealaltă ca ne-ființă, deși există în putință și este

îndreptată spre activitate. Sau, încă mai mult, este, dar ca un indeterminat, așa cum în cazul obiectelor prelucrate, generarea sau substanța acestora se datorează faptului că primesc o formă potrivită definițiilor lor. Astfel, pe de o parte, trecerea ar fi spre ceva mai bun, iar pe de altă parte ceea ce există n-ar fi mai puțin adevărat, fiind vorba de aceasta (căci n-ar fi existat generare dacă n-ar fi fost prezentă), dar n-ar exista nici obiectul, nici calitatea, nici cantitatea, de vreme ce, deși are o anumită putere, (materia) este indeterminată în privința speciilor.²⁴ În general, trebuie gândit prin analogie cu obiectele prelucrate și, dacă există o altă asemănare, cu ajutorul acesteia.

18. Și aici s-ar părea că există o dificultate în cercetare, anume dacă nu cumva este un exces de subtilitate; de ce, dar, natura și substanța toată a întregului e formată din contrarii²⁵ și de ce lucrul mai rău este în condiție aproape egală cu cel mai bun sau mai degrabă este într-una cu mult mai mare, precum se pare că și Euripide spune, în general, că „lucrurile nobile n-ar putea exista separat”. Un astfel de argument impune să se cerceteze de ce nu sînt toate bune, nici toate asemănătoare și de ce afirmăm că ființa e în toate, dar că, totuși, nici unul nu este asemănător celorlalte, precum există lucruri albe și negre. În plus, ceea ce pare mai ciudat este faptul că tot ceea ce este nu poate fi fără contrarii. Cei care se folosesc încă și mai mult de acest paradox adaugă naturii întregului și ceea ce nu este, nici nu a fost și nici nu va fi.²⁷ Dar aceasta este o înțelepciune, ca să spun așa, excesivă.

Cuprins

1. Studiu introductiv	5
2. Metafizica	15
3. Note	35
4. ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ	49